

**ÕPETAJATE ÕHISKONDLIK-POLIITILISEST TEGEVUSEST JA
KVALIFIKATSIOONI TÕSTMISEST VÄNDRA KURTTUMMADE
KOOLIS ERAKOOLI PERIOODIL
(1866 - 1919)**

E. Veskiväli

Alates möödunud sajandi 60-ndatest aastatest algas Tsaari-Venemaal, sealhulgas Eesti- ja Liivimaa kubermangus kapitalismi kiire areng. Seoses sellega tõusis teravamalt päevakorrade rahva haridus- ja kultuuritaseme tõstmise vajadus. Tsaarivalitsus oli nende küsimuste vastu vähest huvi ilmutanud, täiesti sisseseadmata oli aga anomaalsete laste õpetamise ja kasvatamise süsteem.

Lääne-Euroopa eeskujul hakkasid ka Venemaal eraisikud humansetel kaalutlustel organiseerima filantroopilist liikumist ühiskonnale väheväärtuslike liikmete seisundi kergendamiseks.

Eestis kuulus sellealane initsiatiiv pastoritele. Seletub see asjaoluga, et heategevusliikumise algaastail olid pastorid sageli ainukesed haritud inimesed paikkonnas, nende kaudu käis koolikorraldus ja statistika. Enamuses saksa rahvusest, püüdsid eesrindlikumad neist rakendada siin midagi nende kodumaal tehtust. Tulemused olenesid initsiaatorite võimetest ja võimalustest. Sel perioodil ei tõstatanud riik anomaalsete laste õpetamise ja kasvatamise küsimust. Kõiki rahvakihte haaravasse heategevusliikumisse lülitus ka tsaariperekond, luues niiviisi tõelise abi mulje.

Esimene Eesti kurtidekool, esimene erikool Eestis üldse, kutsutigi ellu Väandra pastori Ernst Sokolowski initsiatiivil. Ole sajandi vanuse kooli ajalugu väärivad teatud isikute ja ajajärkude põhjalikumad tundmaõppimist. "Ajaloolistele teenete üle ei otsustata selle järgi, mida ajaloolised tegelased ei andnud, võrreldes tänapäeva tingimustega, vaid selle järgi, mis nad andsid uut, võrreldes oma eelkäijatega," ütles V. I. Lenin (1, lk. 142). Selliselt tuleb käsitleda ka kurtide laste esimeste õpetajate tegevust.

Defektiivsete laste ja noorukitega puutus pastor Sokolowski kokku leeriteenistuses ja ka nn. koolide katsumisel. Ta ei võinud leppida olukorraga, et suur hulk noori jääb "õnnistamata", jääb ilma sellestki kasinast kooliharidusest, mida oli võimalik saada.

11. detsembril 1866. a. avatud Väandra Kurttummade Kool alustas tegevust "1,5 kopikaga, 2 õpetaja ja 10 lapsega ning kõikumata usu ja usaldusega inimsoo armastuse sisse" (18, lk. 203). Valdama vabalt eesti keelt, tegi Sokolowski palju oma keeleoskuse edendamiseks: ta külastas taluperesid, et "eesti keelt õppida ja eest-

laste elamise ja mõtlemise moega tutvuda" (19, lk. 3). Sokolowski tundis ära, kust rahva elu edendamise king pigistas, nimelt kooliasjus.

Sokolowski ametisse astumisel töötas 4, lahkumisel 11 vallakooli. Tema nõudmisel lahutas konvent kõstriameti koolmeistriametist (6, lk. 38). Et sõjaväeteenistusse minevatele noormeestele teenistust kergemaks teha, seadis Sokolowski kihelkonnakooli ametisse allohvitseri vene keeles gümnaastikat õpetama. 1887. a. võttis ta poistega, kel väeteenistuses see eksam ees seisis, piiblilood vene keeles läbi (6, lk. 98). Enne Vändrast lahkumist plaanitses ta sinna asutada tütarlastekooli ja kooli nõdrameelsetele.

Sokolowski suurimaks teeneks oli ühiskondlike jõudude organiseerimine vastavatud kurtidekooli valitsemiseks ning materiaalseks toetamiseks. Ta pidas väsimatuid läbirääkimisi rüütelkondade esindajate ning Liivi- ja Eestimaa sinodiga koolile eestkostja määramiseks, õpetuse propageerimiseks ja materiaalse baasi parendamiseks.

Tema pealekäimisel võttis Liivimaa sinod 17. augustil 1870 kooli oma hoole alla ning nimetas kolmeliikmelise kuratooriumi, kuhu ka Sokolowski kuulus (7, lk. 19).

1880. a. oktoobris asutati Sokolowski õhutusel Pärnu kurtummade koolitamise selts. Seltsi põhikiri kinnitati alles 1882. a. (7, lk. 302). Seltsi nimeks sai "Ehvata" (piiblist). 1898. a. võttis keisriproua Aleksandra Fjodorovna seltsi ja kooli oma kaitse alla, nagu oli tehtud ka Venemaa teiste kurtidekoolidega. 1902. a. laiendati seltsi tegevuse piire üle Põhja-Liivimaa. Kooli majandusliku külje paranemisega tekkis "Ehvata" seltsil huvi ka koolitöö sisu vastu.

Sokolowski kõrval ja aastaid koolitoas ainsa õpetajana tegutses Johannes Eglon. Zimse seminaril lõpetamise järel töötas J. Eglon Kanepis õpetajana, kust Sokolowski ta kurtummadekooli avamisel Vändrasse kutsus (15, lk. 3). Õpetaja valik osutus heaks - nimelt 33 aastat töötas J. Eglon kurtide õpetajana, sarnanedes E. Sokolowskiga nii töö- kui vaimulaadilt. Nad nägid enda ees ühist eesmärki - õpetada kurt laps rääkima, kujundada temas kõlblusnormidest arusaamine ja nende täitmine, õpetada tööd kui eksisteerimise alust. Kahe õpetaja laiahaardeline ühiskondlik tegevus oli nende eesmärkide teenistuses.

J. Egloni 25 tööaasta juubeli puhul kirjutas "Postimees": "Juubilar on oma truu ametipidamise kõrval 33 aastat Pärnu Põllumeeste Seltsi esimees olnud, Vändrasse esimese laulukoori asutanud ja seda kaua aega tüdimata juhatanud, niisama ka esimest mängukoori. Ta on Vändras rahvale vaimutoidu muretsemiseks esimest laenu-raamatukogu pidanud." (17, lk. 2). Hinnatavad on J. Egloni teened õpetajakaadri õpetamisel ja kujundamisel. Alles 1876. a., s. o. kümme aastat pärast kooli avamist, asus tööle teine õpetaja. Sestpeale algas uute inimeste juurde- ja äravool. Üldjuhul ei saanud keegi

tööle asuda ilma seminari eelhariduseta ja spetsiaalse koolitusega välismaal. Ka J. Eglon ise oli end täiendanud 1840. a. asutatud Riia kurtummadekoolis kui ka Berliinis ning Frankfurdis Maini ääres (14, lk. 233). Sellega enesetäiendamine ei piirdunud.

Ootamata kusageilt kõrgemalt eeskujusid või juhtnööre, tegeldi Väandra koolis õpetuse edasiviimise huvides pingelise enesetäiendamisega. 1890/91. õ.-a. oli koolis 3 õpetajat kolme klassi ja 36 õpilase jaoks. Kehitis kord, et enne ametisse asumist pidi uus õpetaja 1 aasta koolis praktiseerima, mis seisnes vanemate kolleegide tundide jälgimises, kirjanduse lugemises ning proovitundide andmises. Praktiseerimine lõppes loenguga kolleegidele, proovitunni andmisega inspektori ja kuratooriumi liikmete juuresolekul ning suulise eksamiga.

Kuni aastani 1903 õppis Väandras igal aastal 1 - 2 õpetajakandidaati. Siis otsustas direktor C. Hörschelmann avada seminari (8, lk. 21). Õppeaeg pidi eelnevalt kihelkonnakooli lõpetanutel kestma 4 aastat. Katse aga ebaõnnestus. 10 vastuvõetud noormeest ei olnud rahul kodukorra, toiduga ning keeldusid õppimast. Jäi püsima praktikas proovitud moodus.

1895/96. õ.-a. alanud enesetäiendamise süsteem püsis väikeste vaheaegadega kuni 1916. aastani. Koolisisestelt kujundati välja kindel nädalapäev (laupäev) proovitundide andmiseks, loengute kuulamiseks foneetikast, kõneorganite füsioloogiast, kurtide õpetamise ajaloost, metoodikast, psühholoogiast. Põhjalikult arutati läbi mujalt saadud muljed.

Hinnatav ongi direktor C. Hörschelmanni tegevus Saksamaa, Sveitsi, Soome, Riia ja Miitavi kurtidekoolidega kontaktide loomisel ja säilitamisel. Tema direktoriks olemise aega langevad osavõetud sisukatest konverentsidest ja õppereisidest.

1894. a. viibis direktor Augsburgis kurtummade õpetajate konverentsil, külastas mitmel pool koole ning konsulteeris tagasiteel Viini kõrvaarstidega (10, lk. 14). Saksamaa-kogemustest tehtud järeldused said aastateks töö aluseks:

- 1) kurtummadekoolis ei peaks õpilaste arv olema üle 80, õppetöö kestuseks on soovitatav 8 aastat;
- 2) vaimselt alaarenenud kurte tuleb õpetada eri osakondades;
- 3) ühes klassis ei tohi olla üle 10 lapse;
- 4) tuleb tegelda õpilaste kuulmisjääkide avastamisega;
- 5) "Õpeta näitlikult!" - see on kurtideõpetajate juhtlause.

Märkimisväärne õppereis toimus 1903. a. Nimelt viibis 5 õpetajat 2 kuud Saksamaal. Võeti osa Frankfurdis toimunud konverentsi, külastati koole, muretseti õpikirjandust. Praktilise töö tarvis saadi eeskju käsitöötubade töö korraldamiseks. Dresdeni kurtummadekoolis vaadati õpetust pealt 2 nädalat (9, lk. 77).

1905. a. toimus Königsbergis suurejooneline kurtummade õpetajate kogunemine. Eestist sõitis sinna 4 õpetajat ja direktor Hörschelmann, kellele reisikulude katteks saatis raha keisriproua (8, lk. 19).

Riia kurtummadekooli juhataja Stüntzi külastas Vändra kooli peaaegu igal kevadel. Tema oli peamiseks sisulise töö kontrollijaks (11, lk. 13). Oma aruanne-tes märkis ta alati Vändra kooli õpetajate head kõne-õkust, õpetajate tublidust ning koolikorralduse ladu-
sust (6, lk. 38).

Juba Sokolowski aegadest peale olid levinud õppe-
käigud ja ekskursioonid, et laiendada õpilaste silma-
ringi ning propageerida kooli. Viimast oli vaja sel-
leks, et üldsusele tõestada rahva annetuste sihipärast
kasutamist - eksisteeris ju kool tänu korjandustele
ja annetustele. Aastatel 1895 - 1905 toimus 14 pikemat
reisi (18, lk. 203). Reisiti läbi kogu Eestimaa. Jõuti
isegi keisrikojani (1903. a.) (13, lk. 3) ja Krimmi
(1905. a.) (6, lk. 20). Õpilased ja neid saatev õpeta-
ja demonstreerisid oma oskusi kirikutes. Sageli esines
samas loenguga kurtummusest või lähedasel teemal di-
rektor C. Hörschelmann.

Pedagoogiline mõte viidi kooliseinte vahelt ava-
likkuse ette ka trükisõna vahendusel. Kui Sokolowski-
tuli võidelda kooli asutamise ja eksisteerimise eest,
siis tema järelkäijad süvenesid enam pedagoogilisse
töösse. Esimeseks avalikuks eestikeelseks tööks tummu-
sust ja kurtusest on J. Egloni pikem artikkel "Tumm"
"Eesti Postimehes" 1878. a. (2). Kirjandusele toetudes
püüab autor selgitada, kes on tumm, kes kurt, kust tule-
leb kuulmise puudumine, käsitleb kuulmise puudusest tu-
lenevaid vigu, kurtide koolitamist. Sama teemat jätkab
Eglon 1880. a. ilmunud raamatus "Tumm ja tema koolita-
mine", kuid põhjalikumalt (3). Peale ülalnimetatud vald-
konna võtab autor käsitlemisele kurtumma lapse koduse
kasvatuse ja kurdi vaimse arendamise probleemid.

1899. a. ilmus kurtummadele mõeldud ajakirja "Kurt-
tummade sõber" esimene number (8, lk. 18). Ajakirja ees-
märk oli juba õppinud kurtummadele lauseid ja sõnu se-
letada, õpetlikke jutte jutustada, anda teateid kooli-
elust ja endiste kasvandike kohta. Ajakirja kirjastati
"Ehvata" seltsi kulul.

1903. a. ilmus C. Hörschelmanni sulest raamatuke
"Vändra kurtummade kooli olu ja elu" (11). Müügist
saadud sissetulek kasutati kooli käsitööklasside väl-
jaehitamiseks. Raamatus antakse ülevaate Vändra kooli
ajaloost, õpetuse sisust aastate kaupa, selgitatakse,
kelle õpetusi on kool eeskujuks võtnud oma töö korral-
damisel. Kuna kool sai eksisteerida ainult tänu üldsuse
abile, oli selle raamatu ilmumine nagu tasuks abi
eest, selgitamaks, et raha ei olnud asjata kulutatud.

1898. a. avaldas õpetaja V. Univer ulatuslikuma
artikli "Tõntsimeelsuse põhjustest ja mõned näpunäited
kehaliku kasvatuse kohta" (23). Tolleaegsetele teadus-
likele seisukohtadele tuginedes annab autor ülevaate

defektide äratundmisest, nende kõrvaldamise või varju-
tamise lihtsamatest viisidest, haige või defektse lap-
se kodusest hooldamisest ja kohtlemisest. Samasuguses
populaarses stiilis on kirjutatud ka artikkel "Loomu-
lik lastekasvatus" (22). Ajal, mil arstiabi oli eest-
lastele raskesti kättesaadav, rahvas religiooni kütkes,
teenisid seesugused artiklid valgustuslikku eesmärki.

Kitsamale ringile pühendas V. Univer artikli "Koo-
liõpetaja ja lastekasvataja tuju" (21). Autor oli ar-
vamusel, et hea tuju saavutamiseks peavad kasvatajal
olema ameti- ja lastearmastus, raamatud ja muusika ning
selge pilk elu peale vaatamiseks.

V. Univeri sulest on ilmunud ka luuletusi ja ar-
tikleid eesti keele loomu kohta (20).

Kokkuvõttes mainigem Eesti esimese erikooli peda-
googide ennastsalgavat ja jätkuvat püüdu tõsta kooli
mainet, parandada õpetuse ja kasvatuses sisu, seista
hea oma kasvandike eest ka peale kooli lõpetamist. Tin-
ginustes, kus riik ei olnud huvitatud rahvale hariduse
andmisest, veel vähem huvituti defektsetest isikutest,
on hinnatav õpetajate suhteliselt kõrge haridustase,
püüd oma tööd populariseerida, ammutada jõudu edasipür-
gimiseks ka nendel aegadel, mil rahva annetusi vajati
mujal. Sõja ja revolutsioonisündmuste tõttu jäid ära
pikemad matkad ja õpetajate reisirid, kuid raskustele
vaatamata püsis koolisisene enesetäiendamise ja kaadri
ettevalmistamine. 1891. a. ilmuma hakanud "Lendleht",
mida ilmus 21 aasta jooksul 40 tükki, valgustas kooli
saavutusi ja raskusi järjekindlalt. "Lendleht" oli
mõeldud lugemiseks laiale avalikkusele.

E. Sokolowski ja J. Egloni tugevale alusmüürile
rajatud esimene Eesti kurtidekool õigustas eksisteeri-
mist - erakooliperioodil, s. o. 1866 - 1919 lõpetas
kooli 262 kasvandikku (8, lk. 18, 20).

Kirjandus ja allikad

1. Lenin, V. Majandusliku romantismi iseloomustamiseks.
- Teosed, 2. kd., Tln., 1949, lk. 142.
2. Eglon, J. Tumm. - Eesti Postimees, 1878, nr. 35 ja
36.
3. Eglon, J. Tumm ja tema koolitamine. Jurjev, 1871.
4. Perno maakonnast. - Eesti Postimees, 1870, nr. 26.
5. Omalt maalt. - Eesti Postimees, 1878, nr. 42.
6. ENSV RAKA, f. 402, nim. 2, s.-ü. 18206, lk. 19, 20,
38 ja 98.
7. ENSV RAKA, f. 402, nim. 2, s.-ü. 1300, lk. 302, 303.
8. ENSV RAKA, f. 1284, nim. 1, s.-ü. 370, lk. 18, 19,
20, 21.
9. ENSV RAKA, f. 1964, nim. 1, s.-ü. 7, lk. 77, 78.
10. Höerschelmann, C. Kurtide harimisest. Revel, 1896.
11. Höerschelmann, C. Väandra kurtitummadekooli eluja olu.
Revel, 1903.
12. Jürgenstein, A. Eluloolisi andmeid. - Elu, 1908, nr.
22, lk. 1, 2.

13. Lendleht. Jurjev, 1905.
14. Johannes Eglon. - Linda, 1898, nr. 14.
15. Joh. Eglon - esimene kurtide kooli asutaja. - Meie Kodumaa, 1908, nr. 9.
16. Eestimaalt. - Olevik, 1885, nr. 21.
17. Egloni 25 tööaasta puhul. - Postimees, 1891, nr. 2.
18. Väandra kurtumadekooli juubeliks. - Postimees, 1917, nr. 13.
19. Eesti kurtumade koolitamisest. - Saarlane, 1892, nr. 24.
20. Univer, V. Eesti keele loomu kohta. - Postimees. 1902, nr. 100.
21. Univer, V. Kooliõpetaja ja lastekasvataja tuju. - Linda, 1898, nr. 12, 13.
22. Univer, V. Loomulik lastekasvatus. - Linda, 1898, nr. 26, 27, 36.
23. Univer, V. Tõntsimeelsuse põhjustest ja mõned näpunäited kehaliku kasvatuse kohta. - Linda, 1898, nr. 8.

**ОБ ОБЩЕСТВЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
И ПОВЫШЕНИИ КВАЛИФИКАЦИИ УЧИТЕЛЕЙ В
ПЕРИОД СУЩЕСТВОВАНИЯ ВЯНДРАСКОЙ
ЧАСТНОЙ ШКОЛЫ ДЛЯ ГЛУХОНЕМЫХ**

Э. Вескивяли

Р е з ю м е

В период существования Вяндраской частной школы для глухонемых (1866-1919 гг.) ее закончили 262 ученика. В течение всего периода учителям и воспитателям приходилось преодолевать экономические трудности. Одновременно с их преодолением учителя старались повышать свою квалификацию с помощью самообразования и учебных путешествий. Необходимо отметить также их активное участие в общественной жизни того периода. Из печати вышли первые научные статьи и книжки на эстонском языке, касающиеся специальной педагогики. Авторами являлись учителя Вяндраской частной школы для глухонемых. Часто демонстрировалось обучение глухих в общественных местах. Многие начинания того периода служат примером и в настоящее время.